

80 ÉVES A TISZAFÜREDI ÖNTÖZŐRENDSZER

Richter József Richárd

területi felügyelő

Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság, Kiskörei Szakasz mérnökség

KIVONAT

A Tiszafüredi öntözőrendszer 2020-ban ünnepelte 80. évét. Sajnos a COVID-19. járvány okozta pandémiás időszak nem tette lehetővé, hogy a Magyar Hidrológiai Társaság megrendezze 2020-as Országos Vándorgyűlését, ahol jelen dolgozatomat leadhattam volna az évforduló évében. Napjaink nagy vízépítő mérnökei, tisztelegve az öntözőrendszer országos jelentőségének, annak legfontosabb létesítményét a tiszaoérvényi szivattyútelepet beáologatták Magyarország 111 vízi emlékműve közé. A dolgozatom célja az volt, hogy megemlékezzem az ország első állami építésű öntözőrendszerének 80. évnvi szolgálatáról, hiszen, igaz kisebb igények mellett, de a II. világháború alatt is üzemelt. A Tiszafüredi öntözőrendszer 2017-ben került vissza a VIZIG, azon belül a Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság üzemeltetésébe. Úgy gondolom, hogy ettől az esztendőől újból olyan „gazdája” lett, amire régóta vágyott. Apró lépésekben, de arra törekedtünk, hogy az öntözőrendszerhez tartozó létesítményeket újból jó műszaki állapotba hozzuk. Az elmúlt öt évben azon dolgoztunk, hogy az üzemeltetés stabil legyen, a beavatkozásokat ennek megfelelően terveztük meg és végeztük el. A napi üzemeltetési feladatok mellett elkezdünk a jövőben gondolkodni és megálmodtuk az öntözőrendszer rekonstrukciós projektjét, melyet I-III. ütemre bontottunk szét. Részletesebb (tender) tervvel az I. ütem rendelkezik, a II-III. csupán mint egy projektkivonatként létezik, ami tartalmazza az elvégezni kívánt beavatkozásokat. A tervezés folyamán célunk volt, hogy az öntözőrendszerre jellemző, tájképet is formáló elemeket pl. a csatornákkal párhuzamos nyárfasor ugyancsak viszont lássuk. Reményeim szerint a következő jeles évforduló alkalmával már a megvalósult rekonstrukciós munkákról is beszámolhatok.

KULCSSZAVAK

Tiszafüredi öntözőrendszer, 111 vízi emlék, öntözés, Tiszántúl öntözése keretterv, 1937. évi XX. törvénycikk, Lampl Hugó, Kállay Miklós, Horthy Miklós

BEVEZETÉS

„Az 1937. évi XX. tc. az öntözéses gazdálkodás lehetővé tétele érdekében – még pedig első-sorban a Tiszántúlon – szükséges munkálatok végrehajtására és a létrehozott öntözőművek majdani megfelelő kihasználásának előmozdítására évenként legalább 5 milliós részletekben, összesen 80 millió pengőt biztosít.” – írta egykoron Lampl Hugó okl. mérnök, miniszteri tanácsos, a M. Kir. Öntözésügyi Hivatal vezetője.

Az ország gazdasági fejlődésének feltételévé tették az öntözéses gazdálkodás bevezetését és a szükséges feltételek megteremtését. A Liebig-féle minimumtörvény szerint a növénykultúra fejlődését mindig a legkisebb mennyiségben rendelkezésre álló és a növény számára nélkülözhetetlen tényező befolyásolja. Hazánk hidrometeorológiai adottságai miatt az éltető csapadék az, ami a haszonnövények fejlődését a legnagyobb mértékben befolyásolta és befolyásolja jelenleg is. Az öntözés lehetősége egyfajta biztonságot nyújtott és lehetőséget adott a gazdák számára, hogy fejlesszék a gazdálkodási technikájukat és nagyobb haszonra tegyenek szert.

A fenti törvény megszületését követően kezdte meg munkáját a Magyar Királyi Öntözésügyi Hivatal, amely megalkotta a Tiszántúl öntözése című kerettervet. Ezen keretterv részeként két szivattyús vízkivétellel ellátott öntözőrendszer épül meg (hódmezővásárhelyi és a tiszafüredi), valamint a Hármaskörösön kivitelezésre kerül a békésszentandrási duzzasztó, mindezeket túl kiépítésre kerül a tiszántúli nagy öntözőmű, vagyis a Keleti-főcsatorna.

A kor politikai elitjén belül Horthy Miklós első felszólalása 1931-ben történt az országos mérnökkongresszus második napján. Meghallgatta Rohringer Sándor professzor előadását a lecsapolások, öntözések és vízi közlekedés fejlesztéséről. A tudósítások alapján:

„Az előadásnak különös fényt és kimagasló jelentőséget adott Horthy Miklós kormányzónak személyes megjelenése.”

Az előadást követően váratlanul felszólalásra jelentkezett, ahol a következő szavakkal fordult a jelenlévőkhöz:

„Ahol nincs fa, harmat, eső és víz, ott szél, por és tüdővész van. (...) Az ellentétes álláspontot képviselő szakemberek igyekezzenek megoldást találni ebben a nagy horderejű és országos jelentőségű kérdésben.”

Az öntözés szükségessége az ország vezetésének is egyértelmű volt. A törekvéseknek nagy lendületet adott dr. Lampl Hugó 1936. április végén Horthy Miklósnál tartott kihallgatása. A Kormányzó Lampl neve előtti dr. alapján úgy gondolta, hogy egy jogászt küldtek hozzá, majd a mérnökök szidásába kezdett. Lampl meghallgatva Horthy szavait illetudóan az alábbiakat válaszolta:

„Kérem, főméltóságú uram, akik azt állítják a mérnökökről, hogy kiszárították az Alföldet, azok a mi képességeinket messze túlbecsülik, mert mi csak enyhíteni tudjuk a lecsapolásokkal a csapdédús esztendőkből a belvíz okozta károkat és aszályok idején az öntözésekkel lehetőleg megelőzni igyekszünk a termés kiesést.”

Ekkor a Kormányzó az asztalra csapott:

„Na végre egy mérnököt küldtek hozzám és nem jogászt!”.

Ezt követően a 10 percesre tervezett kihallgatás egy óránál is tovább tartott. Innen eredeztethető az Öntözésügyi Hivatal története, így nyerte meg végérvényesen Lampl Hugó a Kormányzó támogatását. A későbbi látogatások és beszámolók történtek, Horthy személyes ügyként kezelte az öntözést.

Mi sem túkrözi jobban, mennyire központi szerepet láttak az öntözéses gazdálkodás feltételeinek megteremtésében, mint a Pesti Napló cikke:

„Meghatott mély tisztelettel és hódolattal köszöntjük Főméltóságú Urunkat, aki abban a kitüntetésben részesített bennünket, hogy az újjáalakult Alföld Bizottság mai nagygyűlésén megjelent. Napirendünk első és legfontosabb tárgya az Alföld öntözésének kérdése. Eljutottunk odáig, hogy tudjuk, mit akarunk és mit kell tennünk. Azt, hogy idáig eljutottunk, egyedül Főméltóságú Urunknak köszönhetjük, akinek szeme régen az óceán végtelenségét nézte és kutatta, ma pedig végig tekintve az Alföld végtelenjén, meglátta, hogy mi a teendő, mi nyújt itt több munkát és megélhetést, haladást és egyetemes erőt.”

– hangzott el 1937. augusztus 17-én, a szolnoki színházban, ahol az Alföld Bizottság tartotta ülését. Írásuk szerint *„Horthy Miklós kormányzó nagyjelentőségű szóattal indította meg az alföldi öntözési munkálatokat.”*

Lampl Hugó, a kor egyik legkiemelkedőbb mérnöke az 1960-as évek végén így emlékezett vissza:

„Az 1930-as évek elején még csak két férfi volt, aki az öntözések bevezetésének szükségességét meggyőződésből időszerűnek tartotta: az egyik a kormányzó, a másik Sajó Elemér királyi főmérnök volt.”

Az öntözés ügyét Kállay Miklós is nagy odaadással képviselte. A későbbi földművelésügyi miniszter, majd azt követően miniszterelnök 1937-1942. között az Öntözésügyi Hivatal elnökeként kísérte végig többek között a Tiszafüredi öntözőrendszer tervezési és építési munkálatait.

A fenti sorokkal kívántam tisztelni a kor kiemelkedő személyiségei, mérnökei előtt, akik alkotó munkájukkal irányt mutatva létrehozták napjaink kiemelkedő vízpótló létesítményeit, amik azóta is, fáradhatatlanul látják el feladatukat.

TERVEZÉSTŐL AZ ÜZEMBE HELYEZÉSIG

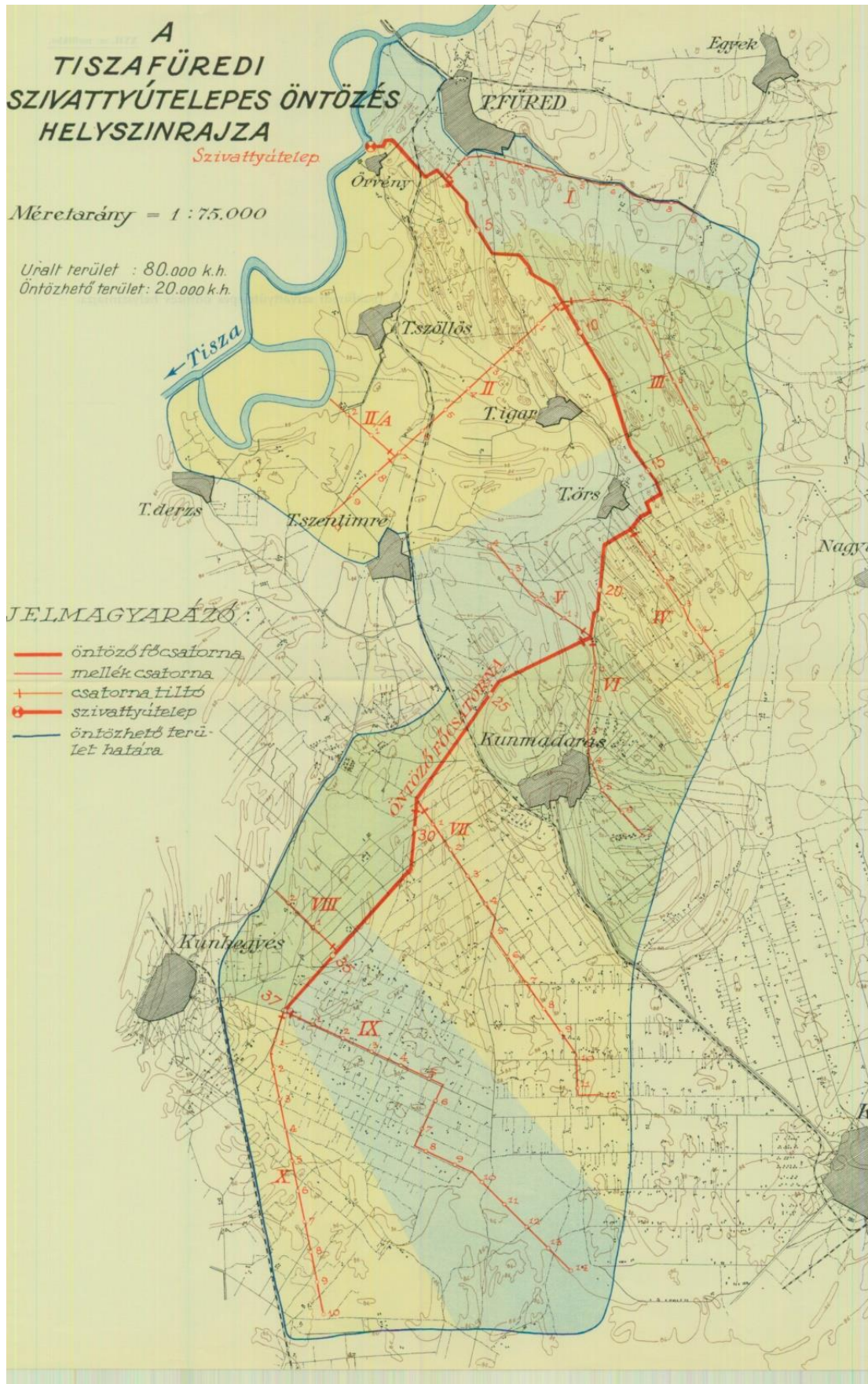
A Tiszafüredi öntözőrendszerrel kapcsolatos kutatásaim folyamán az első, előzetes terveket a Tiszántúl öntözése című kötet mellékleteiben találtam meg, amit 1937-ben tettek közzé. A későbbiekben kerültek kiadványok az építésről magáról, ez a kiadvány Zsuffa Kálmán tollából született és elsőként 1940-ben adták ki az Öntözésügyi Közleményekben. Az interneten végzett kutatásaim folyamán elsőként a [www. arcanum.hu](http://www.arcanum.hu) oldal adatbázisára támaszkodtam, mint könnyen elérhető adathalmaz. Jelen fejezetben a tervezés-építés-üzembe helyezés közötti időszakot szeretném bemutatni a teljesség igénye nélkül, néhány képpel-ábrával. Külön ki szeretném emelni azt a figyelmet, ami ezekre a beruházásokra hárult. Több írásos és képi emlék ad tájékoztatást arról, hogy az alkotók és döntéshozók együtt, több alkalommal tekintették meg ezeket a beruházásokat, amikről a kor médiája is beszámolt.

A tervezési feladatokban Lampl Hugó mellett olyan neves szakembereket, szakmai tálumokat is bevontak, mint Sabathiel Richárd és Rohringer Sándor. Az általam felkutatott dokumentumok alapján a fő vizsgálati, tervezési feladatuk a Tiszaörsényi szivattyútelephez és a csatornahídhöz kapcsolódott. Statikai és hidraulikai tervezések mellett kismintakisérleteket is végrehajtottak a csatornahíd és öntöző-főcsatorna összekötését biztosító csillapítómedence pontos alakjára vonatkozóan.

Az Eger című politikai újság 1939. július 16-ia számában, közel fél oldal terjedelemben számol be arról, hogy Horthy Miklós és felesége Kállay Miklós, valamint Koós Miklós szárnysegéd kíséretében tekintette meg a Tiszafüredi öntözőrendszer kivitelezési munkáit. Elsőként a Tiszaörs mellett található csatornaórházat, illetve az órház mellett megépített elosztó műtárgyat. A cikk külön kiemeli, hogy a redőnyös zsilip magyar találmány. Tiszaörsről a mederburkolat építési munkákat tekintették meg, majd a tiszaoersényi csatornahidat járták be.

Ugyancsak az Eger című napilap 1939. július 23-ai számának egyik cikke alapján Robert MacGregor, angol öntözésügyi szakértő magyarországi látogatása során megtekintette a Tiszafüredi öntözőrendszer kivitelezési munkálatait, amelyre vonatkozóan elismerését fejezte ki. Az írás külön kiemeli a jó vízvezető képességű, szemcsés altalajon épült csatornaszakaszok szivárgási veszteség csökkentésére kiépített mederburkolat jelentőségét.

Kosztolnyik Krisztián a Rubicon 2017-ben megjelent 28. évfolyamának 5. számában Kállay Miklós agrárminiszterként és az Öntözésügyi Hivatal elnökeként végzett munkásságáról. Ezen cikk részeként közölt két felvétel, melyen a kor előkelőségei 1939-ben megtekintették az öntözőrendszer kivitelezési munkálatait (1. és 2. kép). A 4. kép vélhetően az ünnepélyes üzembe helyezés napján készülhetett, erre a képen látható személyek, és öltözködésük 9. képpel való hasonlóságából következtek. és 3. képek megörökített látogatás pontos idejéről nincs ismeretem.

1. ábra: A Tiszafüredi öntözőrendszer hatásterülete, nyomvonal a az előzetes terveken
 (Forrás: Trummer Árpád (1937): A Tiszántúl öntözése)

1. kép. Egyik elsőrendű mellékcsatorna kivitelezési munkái (Rubicon 28. évf. 5. szám)

*2. kép. A tiszafüredi öntözőrendszer kivitelezési munkáinak szemrevételezése
Balról-jobbra: Lampl Hugó, Horthy Miklós Kállay Miklós, Borbély György–
(Rubicon 28. évf. 5. szám)*

*3. kép. A Tiszafüredi öntözőrendszer bejárása a tizaörsi csatornaórháznál
(saját gyűjteményből)*

*4. kép. A Tiszafüredi öntözőrendszer bejárása a tizaörsi csatornaórháznál
(saját gyűjteményből)*

A Tiszafüredi öntözőrendszert 1940. június 20-án ünnepélyes keretek között Horthy Miklós kormányzó saját kezűleg helyezte üzembe (5-9. kép). Az ünnepélyes üzembe helyezésről az EGER című politikai napilap 1940. június 21-i számában az alábbi cikkel számolt be:

„A Kormányzó nyitotta meg a tiszafüredi öntözőrendszer szivattyútelepének üzemét

Az országos öntözési hivatal csütörtökön helyezte üzembe a tiszafüredi szivattyútelepét Örvény községben. Az üzemeltetést maga a Kormányzó nyitotta meg ünnepélyesen. Az ünnepség alkalmából Teleki Mihály földművelésügyi miniszter mondott megnyitó beszédet.

Ezután Teleki Pál miniszterelnök mondott beszédet. Az öntözés egyike a legrégebb földművelési módszereknek, de mindenütt más és más, ahol öntöznek. Mi magasra épített csatornáknak szállítjuk a vizet, hogy a párolgás minél kevesebb legyen. A mi öntözésünknek két nehézsége van. A helyzet az, hogy nemcsak a víz oldalvezetéséről, hanem a túlsok víz elvezetéséről is gondoskodni kell. Az öntözéssel a takarmánytermelést kell előmozdítani és az állattenyésztést emelni. A másik, amit elérhetünk, hogy kukoricatermésünk csekélyebb ingadozásnak lesz kitéve, mint volt eddig. Az öntözést Kárpátalja visszaszerzése könnyíti meg nekünk, mert a víznek felső folyásánvaló tárolása biztonságosabb.

Az ünnepélyes megnyitás után a kormányzó megtekintette a berendezést, majd Kállay Miklós, az országos öntözési hivatal elnökének kérésére sajátkezűleg megindította a szivattyúzás üzemét.

Az üzembe helyezés ünnepi eseményénél a r. kat. egyház részéről Kriston Endre püspök, Heves vármegye részéről Hedry Lőrinc főispán és Okolicsányi Imre alispán voltak jelen.”

Az ünnepségről a Magyar Világhíradó 853. adása és az MTI is beszámolt. A híradó adását néhány képben szemléltetem.

5. kép. A csatornahíd háttérben a szivattyúteleppel
(Forrás: Magyar Világhíradó 853. adása)

6. kép. A Kormányzó üzembe helyezi a szivattyúkat
(Forrás: Magyar Világhíradó 853. adása)

7. kép. Az ünnepségen résztvevők megtekintik a csatornahidat és a csillapító medencét (1.)
(Forrás: Magyar Világhíradó 853. adása)

8. kép. Az ünnepségen résztvevők megtekintik a csatornahidat és a csillapító medencét (2.)
(Forrás: Magyar Világhíradó 853. adása)

9. kép. Az ünnepélyes üzembehelyezést követően a résztvevők megtekintik a főcsatorna medrét Tiszaörvény belterületén

A Tiszaörvényi szivattyútelep teljes költsége 458.000 Pengő volt, ami nem tartalmazza a telep áramellátására – Zsuffa Kálmán közlése alapján a Tiszaörvény és Tiszalúc között kiépült 77 km hosszú elektromos légvezeték, míg más forrás szerint az 1940 decemberében beüzemelt diósgyőri Keleti Erőmű-Kesznyéten közötti 26 km-es, 100 kV-os távvezeték, és a Kesznyéten-Tiszaörvény közötti 60 km-es, 22 kV-os (összesen 86 km hosszú) távvezeték szállította az elektromos energiát a szivattyútelepre – és a gépészlakások költségeit, illetve az egyéb járulékos költségeket sem (fásítás, füvesítés, kerítés építés). Az öntözőrendszer teljes költsége 3.599.000 Pengőt tett ki.

Az Eger politikai napilap 1941. augusztus 30-ai száma arról ad tájékoztatást, hogy a Kormányzó, Bárdossy László miniszterelnök és a kormány tagjai együtt tekintették meg a tisaörvényi öntözőműveket egy egész napos szakmai program utolsó elemeként.

A 80 ÉVES ÉVFORDULÓRA TERVEZETT ÜNNEPSÉG

Az évfordulóra egy emléktábla elkészítését és elhelyezését terveztük (11. kép). A táblán megjelenő elemeket Fejes Lőrinc iránymutatása alapján készítették el lézer gravírozással. A tábla felhelyezését a szivattyútelep-kezelő és csatornaőr kollégákkal közösen végeztük el. Mindemellett egy három pavilonból álló képszeállítást is készítettünk az érdeklődők számára (12. kép), ahol az öntözőrendszer építésétől kezdődően külön felületen tekinthették meg a múlt és napjaink feladatait ábrázoló képeket, ábrákat, egészen az előttünk álló fejlesztési elképzelésekig. A kiállítás anyagát Jeges József és Richter József Richárd állította össze, a kiállítást a helyszínen a szivattyútelep-kezelő kollégák segítségével (Hidegh György és Gulyás József) állítottuk össze.

80. évfordulóra történő megemlékezés keretein belül emléktábla állításra került sor, melyet 2020. június 28-án tartunk meg egy a Tisza-tóhoz köthető kerékpártúra egyik elemeként. A megjelenteket Fejes Lőrinc a Kiskörei Szakasz mérnökség vezetője és Lovas Attila köszöntötte. Az emléktáblát Hubai Imre a Jász-Nagykun-Szolnok megyei közgyűlés elnöke, Lovas Attila a KÖTIVIZIG igazgatója, Virág Tibor Tiszafüred Város alpolgármestere, valamint Dr. Berkó Attila Jász-Nagykun-Szolnok megyei kormány megbízott avatta fel (10. kép), majd az elődeink alkotó munkájának tiszteletére egy koszorút is elhelyeztek a tábla alatt. A táblaavatást követően a jelenlévők megtekinthették a szivattyútelepet, valamint egy, a telepen napi rendszerességgel üzemelő, ugyancsak 80 éves GANZ CSV-1200 szivattyú indítását is végig kísérelhették.

10. kép. Emléktábla avatás a Tiszaörvényi szivattyútelepen (saját fotó, 2020)

11. kép. A Tiszaörvényi szivattyútelep falán elhelyezett emléktábla
Készült: Fejes Lőrinc szakaszmérnök terve alapján (saját fotó, 2020)

Az avatáson jelenlévőket egy mini fotó kiállítás is várta. Három paravánra került elhelyezésre az öntözőrendszer múltját és jelenét bemutató fotóválogatás, amit az érdeklődők az emléktábla avatást követően megtekinthettek.

12. kép. Fotókiállítás a Tiszaörvényi öntözővíz-átemelő szivattyútelepnél (saját fotó, 2020)

A Tiszaörvényi szivattyútelep (13. kép) egyre több látogatót vonz. A 2017. óta elkezdett munka, amelynek fő célja az üzembiztonság növelése és megtartása turisztikai látványossággá is kinőtte magát. A lépésről-lépésre, kívül-belül megújuló ipari műemlék szivattyútelepről nagy meglepéssel távoznak az odalátogatók, amely pozitív visszacsatolása annak a törekvésnek, amit a Szakasztechnika és az Igazgatóság képvisel. Örömmel tölt el bennünket, hogy már rendszeresnek tekinthető az, hogy madarak és fák napján, a víz világnapján iskolák és óvodák látogatnak meg bennünket, ahol egy helyen találkoznak a természettel a Tisza-tóval és az ember alkotta létesítményekkel, amelyek a vízhiány elleni védekezés alappillérei. A csatornahídon sétálva betekintést nyernek egy miniatűr vizes élővilágba, ahol a sütkérező mocsári teknősök mellett költő nyári ludakat is láthatnak. Visszacsatolásként rendszeresen kapunk leveleket, e-mail-eket, amiben a nálunk járt látogatók köszönik meg a csoportokat vezető munkatársak munkáját.

13. kép. A csatornahíd és a csillapító medence látképe (Fotó: Tóth Gábor, 2020)

ÖSSZEFOGLALÁS

Az üzemeltető Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság és az üzemeltetést végző Kiskörei Szakasztechnika törekszik arra, hogy a 82 éve teremtett értéket megőrizzük az utókor számára. 2017-ben, mikor újból VIZIG üzemeltetésbe került az öntözőrendszer egy hosszú, rögös útra indultunk. Az elmúlt 5 évben komolyan tekinthető előre haladásokat értünk el, melyekkel az a célunk hogy az elmúlt 30-40 évben Csipkerózsika álomban lévő öntözőrendszert felélesszük, műszaki állapotát, üzembiztonságát oly mértékben javítsuk, hogy méltó legyen elődeink emlékéhez. Ennek tudatában elkészítettük az öntözőrendszer rekonstrukcióját tartalmazó projekt csomagot, melyet I-III. ütemre bontottunk. A bruttó 1,54 milliárd Ft értékű I. ütemnek a

VIZITERV Environ Kft. tervezésével elkészült a tenderterve. Az I. ütemben a jelenleg még üzemképes létesítmények legkritikusabb elemeinek rekonstrukciója szerepel. A tervdokumentáció és az esetleges kedvező elbírálás alapján a rekonstrukciós munkák szinte azonnal megkezdhetővé válnának. Reményeink szerint a projektcsoport mindegyik eleme néhány éven belül, ütemesen megvalósulhat, ami hosszú távra állandósítaná az öntözőrendszer üzembiztonságát. Célunk az, hogy minél hatékonyabban, károkozás nélkül, egyre kisebb karbonlábnyommal tudjuk a térségben gazdálkodók érdekeit szolgálni és a 90. és 100. évfordulókat egy még méltóbb környezetben tudjuk megünnepelni az érdekeltek társaságában.

IRODALOMJEGYZÉK

Trummer Árpád (1937): A Tiszántúl öntözése

Zsuffa Kálmán (1941): A Tiszafüredi öntözőrendszer építési munkái – Különlenyomat az Öntözésügyi Közlemények 1940. évi 2. számából

EGER Vármegyei Politikai Napilap L. évfolyam 111. szám 1939. július 16. [Eger - napilap, 1939/2 | Könyvtár | Hungaricana](#) (2022. 06. 11.)

EGER Vármegyei Politikai Napilap L. évfolyam 115. szám 1939. július 23. [Eger - napilap, 1939/2 | Könyvtár | Hungaricana](#)(2022. 06. 11.)

EGER Vármegyei Politikai Napilap LI. évfolyam 98. szám 1940. június 21. http://library.hungaricana.hu/hu/view/EgriUjsag_1940_01/?pg=439&layout=s (2022. 06. 09.)

Szolnok Megyei Néplap 31. évfolyam 227. szám 1980. november 26.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/SzolnokMegyeiNeplap_1980_11/?query=tiszaörvényi%20szivattyútelep&pg=192&layout=s (2022. 06. 09.)

Magyar Világhíradók 853. száma

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3836> (2022. 06. 09.)

Boros Árpád (2007): A diósgyőri acélgyártás és energiaellátás története (1770-2006)

<http://www.dunamuzeum.hu/public/imre/Horthy.doc>. (2022. 06. 09.)